

8. ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑ

Είναι εχθροί μας, θα τους παντρευτούμε.

Παροιμία των Nuer

Για τους άντρες, οι γυναίκες ήταν πάντα ένα είδος εν ανεπαρκεία. Όσο ανδροκρατική και να είναι μια κοινωνία, οι άντρες χρειάζονται τις γυναίκες για να επιβιώσουν. Στα μητρογονιμικά συστήματα είναι οι αδελφές τους που εγγυώνται την επιβίωσή τους· στις πατρογονιμικές κοινωνίες, το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν οι σύζυγοι, ενώ στις αμφιπλευρικά συγγροτημένες κοινωνίες, από κοινού οι αδελφές και οι σύζυγοι. Ένας άντρας μπορεί να αποκτήσει απεριόριστο αριθμό παιδιών –θεωρητικά, τουλάχιστον, μπορεί να γονιμοποιήσει αρκετές γυναίκες κάθε μέρα–, ενώ η αντίστοιχη ικανότητα της γυναίκας περιορίζεται στην καλύτερη περίπτωση σε ένα παιδί κάθε χρόνο. Επιπλέον, σε πολλές χώρες, μεγάλος αριθμός παιδιών πεθαίνει πριν να μεγαλώσουν. Από την άποψη της αναπαραγωγής του ανθρώπινου είδους, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το σπέρμα είναι φτηνό και τα ωάρια ακριβά. Το γεγονός αυτό εξηγεί εν μέρει την ιδιαίτερα διαδεδομένη τάση των αντρών να ελέγξουν τη σεξουαλικότητα των γυναικών, καθώς επίσης και την τάση τους να θεωρούν τις γυναίκες της ομάδας τους ως εμπόρευμα το οποίο δεν θέλουν να προσφέρουν χωρίς να πάρουν ως αντάλλαγμα κάποιες άλλες γυναίκες.

Υπάρχουν αρκετοί λόγοι που οι άντρες στις περισσότερες κοινωνίες θέλουν να αποκτήσουν πολλά παιδιά. Τα χρειάζονται για να δουλεύουν στα χωράφια ή στα κοπάδια. Επιπλέον, τα πολλά παιδιά αποτελούν τη βάση για να αποκτήσουν πολιτική επιρροή και δύναμη ή τους προσφέρουν ένα είδος ασφάλειας για τα γηρατειά. Εκτός αυτού, υπάρχουν και πολλές βιολογικές εξηγήσεις για την «τάση των αντρών να αναπαράγονται».

Σε πολλές κοινωνίες, η πολυγυνία (η κατάσταση κατά την οποία ο άντρας έχει πολλές συζύγους) είναι εξαιρετικά διαδεδομένη. Η πολυανδρία (η κατάσταση κατά την οποία μία γυναίκα έχει πολλούς συζύγους) είναι λιγότερο συχνή. Πράγματι, στον *Εθνογραφικό Ατλαντα* ([*Ethnographic Atlas*] Murdock 1967), μια μεγάλη βάση δεδομένων με συγκριτικά στοιχεία για 863 κοινωνίες, η πολυανδρία παρουσιάζεται μόνο σε τέσσερις κοινωνίες. Σε ό,τι αφορά τώρα το θεσμό του γάμου, η λογική του είναι προφανής: αποτελεί το πλαίσιο εντός του οποίου γεννιούνται και κοινωνικοποιούνται οι άνθρωποι. Συγκριτικά μιλώντας, ο ρομαντικός έρωτας σπάνια θεωρείται σημαντική προϋπόθεση για έναν καλό γάμο. Αντίθετα, ο γάμος κανονίζεται συχνά από τις συγγενικές ομάδες και όχι από τα ίδια τα άτομα: αν, μάλιστα, τύχει να συμπαθήσει ο ένας τον άλλον, αυτό θεωρείται πλεονέκτημα. Ανεξάρτητα από το αν οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν το συζυγό τους, ο γάμος πολύ συχνά εκλαμβάνεται ως σχέση μεταξύ ομάδων και όχι μεταξύ ατόμων.

Η κυρίαρχη στις «δυτικές» κοινωνίες αντίληψη ότι ο γάμος πρέπει να θεμελιώνεται στον αγνό έρωτα, ο οποίος μπορεί να καταλύσει ακόμα και τα ταξικά σύνορα, είναι πραγματικά περίεργη, αν την εξετάσει κανείς συγκριτικά. Στους Maasai, λόγω χάρη, τους πασίγνωστους αυτούς νομάδες της ανατολικής Αφρικής, ο ισχυρός ρομαντικός έρωτας αντιμετωπίζεται ως μεγάλο μειονέκτημα. Στην κοινωνία τους, ο γάμος εκλαμβάνεται ως επιχειρηματική κατά βάση σχέση, αφού σκοπός του ζευγαριού είναι να μεγαλώσει σωστά τα παιδιά και να αυξήσει τα κοπάδια του. Αν οι σύζυγοι είναι ερωτευμένοι, το αποτέλεσμα θα είναι η ζήλια και οι εκρήξεις πάθους με καταστροφικές για το όλο εγχείρημα συνέπειες. Πολλές γυναίκες Maasai βλέπουν το γάμο ως αναγκαίο κακό (Talle 1988). Από την άλλη πλευρά, δεν είναι αλήθεια ότι υψηλά ποσοστά διαζυγίων απαντώνται μόνο στις σύγχρονες κοινωνίες. Τα διαζύγια είναι πολύ συχνά στις περισσότερες κοινωνίες του κόσμου, ενώ πολλές «παραδοσιακές» κοινωνίες παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά διαζυγίων από εκείνα του Αμβούργου.

Η προίκα και το έδνο

Στην Ευρώπη, αλλά και σε πολλές χώρες της Ασίας, η προίκα ήταν και είναι παραδοσιακός και σημαντικός θεσμός (μερικές φορές περιγράφεται ως ένας αποκλειστικά «ινδοευρωπαϊκός θεσμός»). Αυτό σημαίνει ότι η

νύφη φέρνει δώρα από την οικογένειά της στο νέο της σπίτι, όπως σκεύη, λινά και διάφορα άλλα αντικείμενα. Ο θεσμός μπορεί να εκληφθεί ως ένα είδος ανταμοιβής της οικογένειας του άντρα, η οποία αναλαμβάνει να στηρίξει οικονομικά τη γυναίκα. Η προίκα μπορεί ακόμα να είναι μια προκαταβολή έναντι κάποιας κληρονομιάς. Σε ορισμένες κοινωνίες, η καταβολή του ποσού της προίκας είναι μεγάλο οικονομικό βάρος. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο το γεγονός ότι το τεράστιο κόστος του γάμου των κοριτσιών συνδέεται με τα υψηλά ποσοστά βρεφοκτονιών που παρατηρούνται στην Ινδία.

Σε ορισμένες κοινωνίες, κυρίως αφρικανικές, το έδνο είναι πιο συνηθισμένη πρακτική από την προίκα. Στην περίπτωση αυτή, οι συγγενείς του γαμπρού υποχρεώνονται να δώσουν χρήματα ή να μεταβιβάσουν άλλους πόρους στους συγγενείς της νύφης προκειμένου να αποκτήσει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί ο γαμπρός την εργατική δύναμη και τις αναπαραγωγικές ικανότητές της. Η καταβολή του έδνου θεμελιώνει τα δικαιώματα του άντρα επί της γυναίκας και των παιδιών. Αν το έδνο δεν καταβληθεί, ο γάμος μπορεί να ακυρωθεί, ενώ η διαφωνία για την τιμή της νύφης αποτελεί κατά παράδοση πολύ συνηθισμένη αιτία συγκρούσεων μεταξύ των λαών αυτών.

Σε κοινωνίες στις οποίες η πρακτική αυτή είναι συνηθής και η εκπατρός συγγενική ομάδα ισχυρή, ενδέχεται να ισχύει το έθιμο της ανδραδελφογαμίας (*λεβιράτο*), της υποχρέωσης της χήρας να παντρευτεί τον αδελφό του θανόντος συζύγου της. Με αυτό τον τρόπο, η ομάδα πατρογραμμικής καταγωγής διατηρεί τον έλεγχο τόσο της γυναίκας όσο και των παιδιών μετά το θάνατο του άντρα της. Στην περίπτωση που ισχύει το έθιμο της γυναικαδελφογαμίας, της υποχρέωσης του χήρου να παντρευτεί την αδελφή της νεκρής συζύγου του (*σοροράτο*), δεν έχουμε απλή αντιστροφή της προηγούμενης πρακτικής, κι αυτό γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις η συγγενική ομάδα της γυναίκας είναι υποχρεωμένη να αντικαταστήσει τη νεκρή γυναίκα με μια ζωντανή.

Το έδνο δημιουργεί ηθικούς δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων. Πρώτον, συνδέει τις ομάδες γραμμικής καταγωγής με ένα είδος συμβολαίου, πράγμα που δείχνει και την εμπιστοσύνη η οποία υπάρχει ανάμεσά τους. Όταν το έδνο καταβάλλεται με δόσεις, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση που ο γαμπρός εργάζεται για ένα διάστημα για τα πεθερικά του, οι δεσμοί ισχυροποιούνται ακόμα περισσότερο. Δεύτερον, η πρακτική αυτή ενισχύει την αλληλεγγύη των μελών της ομάδας που καταβάλλει το τίμημα. Πολύ συχνά, ορισμένοι συγγενείς πρέπει να καταβάλουν ένα μέ-

ρος του, ενώ δεν είναι ασυνήθιστο ο ίδιος ο γαμπρός να δανειάζεται από τους συγγενείς του για να μπορέσει να το πληρώσει. Τα δάνεια αυτά μπορεί να βαρύνουν το γαμπρό αυτό με μακροπρόθεσμα χρέη και μεγάλες υποχρεώσεις προς τους συγγενείς της ομάδας γραμμικής καταγωγής στην οποία ανήκει.

Ημιφύλια και γάμος

Εξ ορισμού, τα μέλη των εξωγαμικών ομάδων αναζητούν συζύγους σε άλλες ομάδες. Είναι γεγονός ότι στις περισσότερες κοινωνίες η περιουσία, η κληρονομιά και τα πολιτικά αξιώματα ανήκουν στην αρμοδιότητα των αντρών, οι οποίοι συχνά αποφασίζουν και για το ποιος παντρεύεται ποια. Ως εκ τούτου, ακόμα και στην περίπτωση που το πρότυπο μεταγαμίας εγκατάστασης των νεόνυμφων είναι γυναικοτοπικό (ο γαμπρός μένει με την οικογένεια της γυναίκας του), οι αδελφοί της γυναίκας και οι άλλοι άντρες συγγενείς της καθορίζουν το συζυγικό πεπρωμένο της, ακόμα κι αν ζουν με τις συζύγους τους σε άλλο χωριό.

Η πιο απλή μορφή ανταλλαγής γυναικών είναι εκείνη μεταξύ αδελφών: σου δίνω την αδελφή μου και εσύ μου δίνεις, ως αντάλλαγμα, τη δική σου. Στις κοινωνίες στις οποίες οι ομάδες γραμμικής καταγωγής παίζουν κυρίαρχο ρόλο, οι γυναίκες ανταλλάσσονται μεταξύ συσσωματώσεων και όχι μεταξύ ατόμων. Αν μια κοινωνία συγκροτείται από δύο συγγενικές ομάδες που ανταλλάσσουν τακτικά γυναίκες, η κοινωνία διαιρείται σε ημιφύλια. Συχνά, μάλιστα, τα ημιφύλια αυτά, πέραν της ανταλλαγής γυναικών, έχουν και συγκεκριμένο καταμερισμό εργασίας.

Το σύστημα αυτό ανταλλαγής είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο μεταξύ των αυτοχθόνων της Αυστραλίας. Σε σχετικές μελέτες, έχει επισημανθεί ότι το αποτέλεσμα του συστήματος των ημιφυλίων είναι στην πραγματικότητα ένα είδος ταξινομικού γάμου μεταξύ σταυρωτών εξαδέλφων [σταυρεξαδέλφων]. Αυτό συμβαίνει ως εξής: σε μια σχετικά μικρή κοινωνική ομάδα, όπως οι Kariera της κεντρικής Αυστραλίας, όλα τα μέλη της θεωρούνται συγγενείς. Η καταγωγή είναι πατρογραμμική, ενώ τα μέλη της ομάδας οργανώνονται σε δύο εξωγαμικές «τάξεις γάμου». Μπορούν να παντρευτούν οποιοδήποτε μέλος του αντίθετου φύλου που δεν ταξινομείται ως αδελφός / αδελφή. Οι Kariera, όπως και οι Yanomamö και πολλές άλλες φυλές, έχουν ταξινομική ορολογία σχετικά με τη συγγένεια, πράγμα που σημαίνει ότι χρησιμοποιούν έναν και μόνο όρο για

να περιγράψουν διαφορετικά μεταξύ τους άτομα· στην προκειμένη περίπτωση, όλους όσοι ανήκουν στο ίδιο φύλο, στην ίδια γενιά και το ίδιο κλαν ανεξάρτητα από την εξ αίματος συγγένεια. Με αυτό τον τρόπο, οι Kariera χρησιμοποιούν τον ίδιο όρο για να περιγράψουν τον πατέρα, τους αδελφούς του και τους υπόλοιπους άντρες της ίδιας γενιάς και του ίδιου κλαν. Κανένας δεν μπορεί να παντρευτεί άτομα που θεωρούνται αδέρφια του, μια κατηγορία προσώπων στην οποία περιλαμβάνονται όσοι έχουν αναλυτικά χαρακτηριστεί ως ταξινομικοί παράλληλοι εξάδελφοι (τα παιδιά, δηλαδή, του αδελφού του πατέρα και της αδελφής της μητέρας). Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά της αδελφής του πατέρα και του αδελφού της μητέρας και όλοι όσοι ανήκουν στην κατηγορία αυτή, που θα τους αποκαλούσαμε ταξινομικά σταυρωτά εξάδελφια, μπορούν να παντρευτούν μεταξύ τους.

Σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, το πρότυπο αυτό παίρνει τη μορφή ενός συστήματος ημιφυλίων που βασίζεται σε δύο πατρογραμμικά κλαν τα οποία ανταλλάσσουν μεταξύ τους γυναίκες. Ένας άντρας παντρεύεται εκεί που παντρεύτηκε και ο πατέρας του, δηλαδή, κάποιο μέλος του κλαν της μητέρας του. Τόσο τα παιδιά της αδελφής του πατέρα όσο και εκείνα του αδελφού της μητέρας ανήκουν στο κλαν αυτό, αφού και η αδελφή του πατέρα έχει παντρευτεί κάποιο μέλος του συγκεκριμένου κλαν.

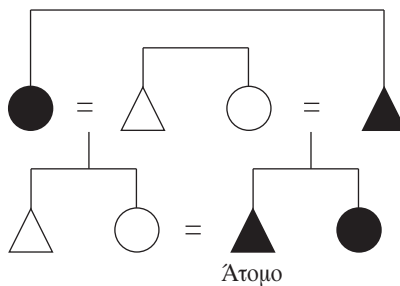
Ένα παρόμοιο παράδειγμα, το οποίο καταδεικνύει με πιο εύγλωπτο τρόπο τη λογική της ανταλλαγής μεταξύ των ημιφυλίων, συναντάται στους Yanomamö. Στη φυλή αυτή, ένας άντρας παντρεύεται μια γυναίκα που μπορεί να οριστεί ως κόρη της αδελφής του πατέρα και / ή ως κόρη του αδελφού της μητέρας. Κατά παρόμοιο τρόπο, μια γυναίκα παντρεύεται έναν άντρα που μπορεί να οριστεί ως γιος της αδελφής του πατέρα και / ή ως γιος του αδελφού της μητέρας. Οι πατροπλευρικοί παράλληλοι εξάδελφοι ανήκουν στην ίδια ομάδα, όπως και οι μητροπλευρικοί, μια και εξ ορισμού η αδελφή της μητέρας παντρεύεται τον αδελφό του πατέρα. Θυμηθείτε ότι μιλάμε για ένα ταξινομικό σύστημα συγγένειας και όχι για ένα σύστημα που δέχεται την ορολογική διάκριση μεταξύ εξ αίματος και εξ αγχιστείας συγγενών.

Οι Yanomamö χρησιμοποιούν τον όρο suaböya για να περιγράψουν τις γυναίκες που είναι σε ηλικία γάμου και μπορούν να οριστούν ως κόρες του αδελφού της μητέρας και / ή ως κόρες της αδελφής του πατέρα. Παρ' όλ' αυτά, αν και υπάρχουν μόνο δύο ειδών γυναίκες της ίδιας γενιάς στην ορολογία των Yanomamö –οι σύζυγοι και οι αδελφές–, στην

πράξη, κάνουν τη διάκριση ανάμεσα σε «στενούς» και σε «μακρινούς» σταυρωτούς εξαδέλφους. Πολλοί γονείς, λοιπόν, προσπαθούν να παντρεύουν τα παιδιά τους σε ομάδες γραμμικής καταγωγής με τις οποίες θέλουν να συνάψουν σχέσεις επιγαμίας.

Βασιζόμενος σε μια στατιστική έρευνα, την οποία έκανε σε ορισμένα χωριά των Yanomamö, ο Chagnon (1983) υποστήριξε ότι η πολιτική σταθερότητα είναι μεγαλύτερη όταν οι δεσμοί αίματος είναι πιο ισχυροί. Είναι προφανές ότι τα μέλη των ομάδων που ανταλλάσσουν γυναίκες για πολλές γενιές συνδέονται περισσότερο –όχι μόνο μέσω των συγγενικών δεσμών αλλά και μέσω άλλων υποχρεώσεων– από όσο τα άτομα που έχουν καθαρά ταξινομική συγγενική σχέση. Επιπλέον, είναι προς όφελος των γυναικών να παντρεύονται «στενούς» σταυρωτούς εξαδέλφους καθώς ζουν στο ίδιο χωριό με το δικό τους. Έτσι, οι γυναίκες είναι κοντά στα αδέρφια τους, τα οποία μπορούν, αν χρειαστεί, να τις προστατεύσουν.

Ο ιδεώδης γάμος μεταξύ σταυρωτών εξαδέλφων στους Yanomamö, όπως παρουσιάζεται στο Σχήμα 8.1, θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα πολύ σταθερό σύστημα, στο πλαίσιο του οποίου οι κάτοικοι του *shabono* είναι πολύ στενοί συγγενείς. Ωστόσο, στην πράξη, οι Yanomamö αναγκάζονται συχνά να αναπτύξουν δεσμούς με τους κατοίκους άλλων χωριών, είτε για να αποφύγουν τον πόλεμο (βλ. Κεφάλαιο 11) είτε για να παντρευτούν. Κατά συνέπεια, οι κάτοικοι του *shabono* είναι στην πραγματικότητα λιγότερο στενοί συγγενείς από όσο θα ήταν στο πλαίσιο του ιδεατού βιολογικού μοντέλου ανάλυσης του Chagnon.

Σχήμα 8.1 Αμφιπλευρικός γάμος μεταξύ σταυρωτών εξαδέλφων στους Yanomamö. Τα σκιασμένα άτομα ανήκουν στη ομάδα γραμμικής καταγωγής του πατέρα ενός ατόμου. Το μοντέλο αυτό είναι υπεραπλουστευμένο, γιατί στην πραγματικότητα εμπλέκονται πολύ περισσότερα άτομα.

Ανταλλαγή και διαφορές κοινωνικής θέσης

Πολλές φυλές ανταλλάσσουν κατά παράδοση γυναίκες μεταξύ δύο ή περισσότερων ομάδων με τρόπο που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε κυκλικό. Το κλαν Α, λοιπόν, δίνει γυναίκες στο κλαν Β, το οποίο με τη σειρά του δίνει γυναίκες στο κλαν Γ, ενώ το τελευταίο δίνει γυναίκες στο κλαν Δ που δίνει γυναίκες στο κλαν Α. Στο σύστημα αυτό, μια γυναίκα μπορεί να «πληρωθεί» μόνο με άλλη γυναίκα.

Ένα σύστημα στο πλαίσιο του οποίου τρεις ή περισσότερες ομάδες συνδέονται μέσω κυκλικής ανταλλαγής γυναικών, μπορεί να είναι μεγαλύτερο από ό,τι τα συστήματα των ημιφυλίων, μια και η λειτουργία του εξαρτάται από περισσότερες σχέσεις. Το σύστημα αυτό, στο πλαίσιο του οποίου διακρίνουμε αυτούς που δίνουν τις γυναίκες από εκείνους που τις παίρνουν, ονομάζεται σύστημα ασύμμετρης επιγαμίας, ενώ εκείνο των ημιφυλίων αποκαλείται σύστημα συμμετρικής επιγαμίας. Ενώ, λοιπόν, το τελευταίο προϋποθέτει την ύπαρξη ισότιμων ομάδων, μια ασύμμετρη επιγαμία προϋποθέτει συχνά, αλλά όχι απαραίτητα, διαφορές ως προς την κοινωνική θέση των ομάδων.

Οι Kachin της Άνω Βιρμανίας ασκούν την εξωγαμία στο επίπεδο της ομάδας πατρογραμμικής καταγωγής (Leach 1954). Οι ισχύοντες κανόνες για την ανταλλαγή συζύγων αποκαλύπτουν μια πιο πολύπλοκη και ιεραρχική κοινωνική οργάνωση από εκείνη των Yanomamö. Μεταξύ των Kachin, όσοι δίνουν γυναίκες (*mayu*) ανήκουν σε υψηλότερη κοινωνική θέση από όσους παίρνουν (*dama*).

Οι Kachin, που είναι ρυζοκαλλιεργητές, διαιρούνται σε τρεις κατηγορίες ομάδων γραμμικής καταγωγής: την αρχηγική, την αριστοκρατική και τους πληβείους. Στο σύστημα αυτό, οι γυναίκες ακολουθούν μια κατιούσα γραμμή, καθώς κάθε ομάδα γραμμικής καταγωγής είναι *mayu* έναντι εκείνων με χαμηλότερη κοινωνική θέση. Η ομάδα *dama* είναι υποχρεωμένη να καταβάλει το έδνο στην ομάδα *mayu*, αλλά συνήθως δεν μπορεί να το κάνει αμέσως. Γι' αυτό και συχνά ο γαμπρός πρέπει να εργάζεται για χρόνια –πολλές φορές για ολόκληρη τη ζωή του– για λογαριασμό των πεθερικών του που έχουν ανώτερη κοινωνική θέση. Αφού, λοιπόν, οι γυναίκες είναι «ακριβές», οι διαφορές κοινωνικής θέσης ανάμεσα στους *mayu* και τους *dama* αναπαράγονται και ενισχύονται με το πέρασμα του χρόνου.

Τα μέχρι τώρα παραδείγματα αφορούσαν εξωγαμικά συστήματα γάμου. Ωστόσο, υπάρχει και η πρακτική της ενδογαμίας που κυριαρχεί στις

κοινωνίες με μεγάλες ταξικές διαφορές. Στις κοινωνίες αυτές, ο γάμος είναι ένας τρόπος μεταβίβασης μεγάλων περιουσιακών στοιχείων. Οι ευρωπαϊκές, λόγω χάρη, οικογένειες αλλά και οι ινδικές κάστες είναι γνωστές ως ενδογαμικές. Δεν πρέπει, ωστόσο, να ξεχνάμε ότι τόσο η ενδογαμία όσο και η εξωγαμία είναι σχετικοί όροι. Όλοι οι λαοί είναι εξωγαμικοί στο επίπεδο τουλάχιστον της πυρηνικής οικογένειας· αντίστροφα, λίγοι λαοί θα παρότρυναν τα παιδιά τους να παντρευτούν όποιον θέλουν χωρίς να κάνουν καμία απολύτως διάκριση. Ακόμα και σε κοινωνίες στις οποίες η ελευθερία επιλογής θεωρείται αρετή, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η «φυλετική ενδογαμία» είναι πολύ συνηθισμένη.

Θεωρία της καταγωγής και της επιγαμίας

Ένα βασικό σημείο στη μελέτη των κανόνων και των πρακτικών σύναψης γάμων αφορά τις συμμαχίες και την πολιτική σταθερότητα. Μια και όλες οι ομάδες είναι εξωγαμικές σε κάποιο επίπεδο, ο γάμος συμβάλλει στη δημιουργία συμμαχιών έξω από την πυρηνική οικογένεια, την ομάδα γραμμικής καταγωγής και το κλαν. Για τις συμμαχίες αυτές έχουν μιλήσει emphatically πολλοί ανθρωπολόγοι που έχουν επιχειρηματολογήσει άμεσα ή έμμεσα εναντίον όσων βλέπουν την καταγωγή και την αλληλεγγύη τη βασιζόμενη στις ομάδες γραμμικής καταγωγής ως τα πιο σημαντικά στοιχεία της συγγένειας.

Κάποιες σημαντικές κλασικές μελέτες της συγγένειας, όπως αυτές του Evans-Pritchard (1940) και του Fortes (1945) για τους Nuer και τους Tallensi αντίστοιχα, εστίαζαν τον ενδιαφέρον τους σε βασιζόμενες στην καταγωγή συσσωματώσεις. Οι μελέτες αυτές έδειξαν ότι οι ομάδες με κοινή μονογραμμική καταγωγή –πραγματική ή και πλασματική– ήταν συνεκτικές και πολιτικά δραστήριες (βλ. Κεφάλαια 7 και 11). Οι ομάδες αυτές, με την κοινή καταγωγή, θεωρούνται ο ακρογωνιαίος λίθος της συγγένειας στις κοινωνίες χωρίς κράτος.

Πολλοί ανθρωπολόγοι αντέδρασαν στα κομψά λογικά μοντέλα των τμηματικών κλαν, όπως αυτά παρουσιάστηκαν από την ομάδα των αφρικανολόγων (Kuper 1988). Η αντίδραση προήλθε κυρίως από τους ανθρωπολόγους που είχαν κάνει επιτόπια έρευνα στη Νέα Γουινέα, όπου αναμενόταν ότι οι πατρογραμμικές κοινότητες θα ήταν οργανωμένες σε τμηματικές ομάδες γραμμικής καταγωγής. Ωστόσο, αποκαλύφθηκε ότι, αφενός, οι κοινωνίες της Νέας Γουινέας περιλάμβαναν άτομα που δεν

Η Νέα Γουινέα και οι ανθρωπολόγοι

Η Νέα Γουινέα είναι το δεύτερο μεγαλύτερο νησί στον κόσμο με συνολική έκταση 810.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα (ενδεικτικά αναφέρω ότι το μέγεθος της Μεγάλης Βρετανίας είναι 244.046 τετραγωνικά χιλιόμετρα). Ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 3,5 περίπου εκατομμύρια κατοίκους, ενώ, από το 1975, το νησί είναι διαιρεμένο, καθώς το μεν δυτικό τμήμα του, η Irian Jaya, ανήκει στην Ινδονησία, το δε ανατολικό είναι ανεξάρτητο κράτος και ονομάζεται Παπούα Νέα Γουινέα.

Η Νέα Γουινέα έχει πολλά ζώα και φυτά που δεν υπάρχουν σε άλλα μέρη του πλανήτη. Το τοπίο είναι συγκλονιστικό λόγω της μεγάλης ποικιλομορφίας του. Υπάρχουν πολλοί βάλτοι, αλλά και απότομα βουνά και βαθιές κοιλάδες που εμποδίζουν την πρόσβαση σε αρκετές περιοχές του νησιού. Ωστόσο, οι άνθρωποι οικισμοί στα πεδινά αλλά και στα ορεινά έχουν ηλικία αρκετών χιλιάδων ετών. Οι περισσότερες από τις εκατοντάδες εθνοτικές ομάδες της Νέας Γουινέας είναι κατά παράδοση καλλιεργητές κηπουρικής που ζουν σε μικρούς οικιστικούς θυλάκους που ξεκινούν από τις ακτές και φτάνουν σε περιοχές με υψόμετρο 4.000 μέτρων. Πολλές από τις φυλές αυτές και, κυρίως, εκείνες των υψπέδων διατηρούν μεγάλα κοπάδια χοίρων.

Η γλωσσική ποικιλότητα του νησιού είναι εκπληκτική. Ομιλούνται πάνω από επτακόσιες γλώσσες, ενώ πεντακόσιες από αυτές –οι λεγόμενες γλώσσες των υψπέδων– φαίνεται να μην έχουν καμιά σχέση με τις υπόλοιπες γλωσσικές ομάδες του νησιού.

Οι παράκτιες περιοχές, στις οποίες μιλιούνται οι μελανησιακές γλώσσες, ήταν γνωστές εδώ και αιώνες τόσο στους Μελανήσιους και Ινδονησίους ναυτικούς όσο και στους Ευρωπαίους. Αντιθέτως, οι ορεινές περιοχές παρέμεναν άγνωστες και θεωρούνταν ακατοίκητες μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1930, όταν μια ομάδα ερευνητών ανακάλυψε τυχαία μια σχετικά μεγάλη φυλή, τους Enga. Ανεβαίνοντας στην κορυφή ενός λόφου λίγο πριν να σουρουπώσει, οι άντρες της αποστολής αυτής είδαν έκπληκτοι να απλώνεται μπροστά τους μια γόνιμη κοιλάδα γεμάτη μικρές εστίες φωτιάς και περιποιημένους κήπους. Παρ' ότι η ζωή των φυλών αυτών επηρεάστηκε έντονα από τους ιεραποστόλους, την παρουσία του κράτους και την εγχρήματη οικονομία, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1960, πολλά στοιχεία του παραδοσιακού πολιτισμού και της κοινωνικής οργάνωσής τους συνεχίζουν να επιβιώνουν μέχρι τις μέρες μας.

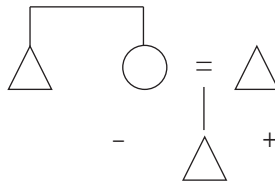
Από την εποχή που οι Ευρωπαίοι ανακάλυψαν τους λαούς των υψιπέδων της Νέας Γουινέας, το νησί αποτέλεσε το επίκεντρο του έντονου ενδιαφέροντος των ανθρωπολόγων, που είδαν την ευρύτερη περιοχή ως ένα πεδίο άσκησης της νέας συγκριτικής επιστήμης του πολιτισμού και της κοινωνίας. Κι αυτό γιατί στη Νέα Γουινέα ζούσαν πολλοί λαοί της Εποχής του Λίθου σχετικά απομονωμένοι και με μεγάλη πολιτισμική ποικιλότητα. Η άφιξη των ανθρωπολόγων προκάλεσε την αντίδραση πολλών από τους ιθαγενείς, οι οποίοι αισθάνονταν ότι οι ερευνητές τους αντιμετώπιζαν είτε ως εθνογραφικά αξιοπεριεργα είτε ως λείψανα μιας περασμένης εποχής.

ανήκαν στην ομάδα γραμμικής καταγωγής του πατέρα και, αφετέρου, δεν διέθεταν τους μηχανισμούς συγχώνευσης και διάσπασης που είχαν περιγραφεί στις φυλές των Nuer και των Tallensi (Barnes 1962). Για παράδειγμα, το σύστημα συγγένειας των Chimbou, μιας φυλής των υψιπέδων της Νέας Γουινέας, θα μπορούσε να περιγραφεί είτε ως ένα αμφιπλευρικό σύστημα με πατρογραμμική βάση είτε ως ένα πατρογραμμικό σύστημα με πολλές εξαιρέσεις. Έτσι, η γενική εγκυρότητα των μοντέλων, που πρότειναν ο Evans-Pritchard, ο Fortes και οι άλλοι, αμφισβητήθηκε λόγω των νέων εμπειρικών δεδομένων – το συμπέρασμα, λοιπόν, ήταν ότι οι αφρικανολόγοι είχαν υπερεκτιμήσει τη σημασία των ομάδων που στηρίζονταν στη μονογραμμική καταγωγή, αδιαφορώντας για την αμφιπλευρική και εξ'αγχιστείας συγγένεια. Από την άποψη αυτή, πολύ ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια αποτελεί το γεγονός ότι όσοι ανθρωπολόγοι είχαν επικεντρώσει την προσοχή τους στη δομημένη και συστημική πλευρά της συγγένειας ήταν συνεργάτες του Radcliffe-Brown, ενώ οι επικριτές τους, που τόνιζαν το πρωτείο της πρακτικής έναντι της αφηρημένης δομής, όπως ο Audrey Richards, ήταν στις περισσότερες περιπτώσεις μαθητές του Malinowski.

Στοιχειώδεις και πολύπλοκες δομές

Στη δικαίως διάσημη μελέτη του με τον τίτλο *Οι στοιχειώδεις δομές της συγγένειας* (1969 [1949]), ο Lévi-Strauss αμφισβητεί τη θεωρία για την καταγωγή με έναν πιο θεωρητικό τρόπο. Ο γάλλος ανθρωπολόγος θεωρεί τη

συγκρότηση συμμαχιών μέσω της ανταλλαγής γυναικών και όχι την κοινή καταγωγή ως θεμελιώδες στοιχείο της συγγένειας. Έχοντας ως πρότυπο τη δομική γλωσσολογία (η οποία τονίζει τη σχέση και όχι τις επιμέρους γλωσσικές μονάδες ως θεμελιώδες στοιχείο της γλώσσας) και την κοινωνιολογία του Mauss, που έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην αμοιβαιότητα ως βασικό τρόπο ύπαρξης της ανθρωπότητας (βλ. Κεφάλαιο 12), ο Lévi-Strauss αναπτύσσει μια εξαιρετικά πρωτότυπη άποψη για το θεσμό της συγγένειας, υποστηρίζοντας ότι η πραγματική συγκρότηση της κοινωνίας αρχίζει όταν ένας άντρας δίνει την αδελφή του σε έναν άλλο άντρα, δημιουργώντας έτσι συγγενικούς δεσμούς εξ αγχιστείας.

Σχήμα 8.2 Το άτομο συγγένειας

Η βασική ιδέα του Lévi-Strauss είναι ότι όλα τα συστήματα συγγένειας αποτελούν αναπτύξεις τεσσάρων θεμελιωδών σχέσεων συγγένειας: αδελφός-αδελφή, (ο) σύζυγος-(η) σύζυγος, πατέρας-γιος και αδελφός μητέρας-γιος αδελφής. Ο Lévi-Strauss, εμπνεόμενος από παρόμοιες δομές που απαντώνται στη δομική γλωσσολογία (βλ. Σχήμα 8.2), αντιμετώπιζε τη στοιχειώδη αυτή δομή ή και «άτομο συγγένειας» ως θεμελιώδες στοιχείο της συγγένειας και της ανθρώπινης κοινωνίας. Ορισμένες κοινωνίες δομούνται απευθείας πάνω στη «στοιχειώδη δομή». Σε αυτές περιλαμβάνονται τόσο εκείνες που βασίζονται στον ταξινομικό γάμο μεταξύ σταυρωτών εξαδέλφων όσο και αυτές που θεμελιώνονται σε ασύμμετρες επιγαμίες. Τα «πολύπλοκα» συστήματα, σύμφωνα με την ορολογία του Lévi-Strauss, αποτελούν αναπτύξεις των τεσσάρων θεμελιωδών σχέσεων συγγένειας ως παραγόντων που καθορίζουν το γάμο. Ο γάλλος ανθρωπολόγος τονίζει το γεγονός ότι τα θεμελιώδη συστήματα έχουν θετικούς κανόνες· όχι μόνο ορίζουν αυτόν που δεν μπορεί κάποιος να παντρευτεί αλλά και αυτόν που μπορεί (όπως στους Yanomamö). Τα πολύπλοκα συστήματα τα οποία βασίζονται στην ατομική επιλογή και κυριαρχ-

χούν στις σύγχρονες κοινωνίες περιλαμβάνουν μόνο αρνητικούς κανόνες και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να δημιουργήσουν συμμαχίες μεγάλης πνοής μεταξύ των συγγενικών ομάδων.

Ο αδελφός της μητέρας είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στο άτομο συγγένειας του Lévi-Strauss. Λόγω του καθολικού χαρακτήρα της απαγόρευσης της αιμομιξίας και του ελέγχου των γυναικών από τους άντρες, η ανατροφή των παιδιών εξαρτάται τελικά από τη θέλησή του να παντρεύει την αδελφή του. Εμπνεόμενος από ένα προηγούμενο παράδειγμα του Radcliffe-Brown (1952), ο Lévi-Strauss υποστηρίζει ότι η σχέση ενός άντρα με τον εκ μητρός θείο του είναι εξαιρετικά σημαντική. Αν η σχέση των συζύγων είναι πολύ στενή, η γυναίκα θα έχει πιο χαλαρή σχέση με τον αδελφό της και το αντίστροφο. Αν κάποιος έχει στενή και τρυφερή σχέση με τον εκ μητρός θείο του, ο πατέρας θα είναι ένα αυστηρό και επιβλητικό άτομο. Ο «αυστηρός θείος» εμφανίζεται συνήθως, αλλά όχι πάντα, στις μητρογραμμικές κοινωνίες.

Η επιχειρηματολογία του Lévi-Strauss είναι πολύπλοκη και καλύπτει μεγάλο πεδίο ερευνών, τόσο πρακτικών όσο και θεωρητικών. Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο σχετικό με την προηγούμενη συζήτηση για την καταγωγή και τις συμμαχίες είναι το γεγονός ότι η γραμμή αυτή σχέψης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι συμμαχίες μεταξύ των ομάδων είναι πιο θεμελιώδεις από την κοινή καταγωγή. Ως εκ τούτου, η αγχιστεία αποτελεί ένα καθολικά αποδεκτό στοιχείο για την κατανόηση της κοινωνικής ολοκλήρωσης. Η πυρηνική οικογένεια, που θεωρείτο προηγουμένως ως το κύριο συστατικό της συγγένειας, καθίσταται πλέον δευτερεύουσα δομή του εν λόγω σχήματος, αφού προϋποθέτει τη σχέση αδελφού-αδελφής και τη συγγένεια εξ αγχιστείας.

Υποχρεωτικοί και προτιμητικοί¹ κανόνες;

Ο Lévi-Strauss αντιμετώπιζε την αρχή του γάμου μεταξύ σταυρωτών εξαδέλφων ως θεμελιώδη έκφραση των αμοιβαίων σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των συγγενικών ομάδων με ένα στοιχειώδες σύστημα συγγένειας. Οι ομάδες αυτές υπακούουν, σύμφωνα με τον Lévi-Strauss, σε θετικούς αλλά και σε αρνητικούς κανόνες γάμου. Τα στοιχειώδη αυτά συστήματα έχουν μονογραμμικές σειρές καταγωγής, ενώ τα μέλη τους ανταλλάσσουν γυναίκες στο επίπεδο της ομάδας.

Ο Rodney Needham, ο μεταφραστής αλλά και επικριτής του γάλλου

Ο **Claude Lévi-Strauss** (γεν. 1908) είναι ο ιδρυτής του δομισμού, μιας εθνογραφικής, δηλαδή, θεωρίας για τον τρόπο λειτουργίας του ανθρώπινου νου. Ακρογωνιαίος λίθος της θεωρίας αυτής είναι η αρχή των δυαδικών αντιθέσεων, δηλαδή η άποψη ότι ο ανθρώπινος νους οργανώνει τον κόσμο σε ζεύγη αντίθετων στοιχείων και αναπτύσσει συνεκτικά συστήματα σχέσεων, έχοντας ως αφετηρία το στοιχείο αυτό. Ο δομισμός επηρεάστηκε κυρίως από δύο ρεύματα σκέψης: τη γαλλική κοινωνιολογία, και ιδιαίτερα το έργο των Ντιρκέμ και Mauss, και τη δομική γλωσσολογία του Ferdinand de Saussure, του Roman Jakobson και άλλων. Ο Lévi-Strauss είναι ένας ιδιαίτερα παραγωγικός συγγραφέας, που ανέλυσε και συνέθεσε έναν τεράστιο αριθμό δεδομένων καταγεγραμμένο από άλλους. Τα σημαντικότερα έργα του είναι τα εξής: *Οι στοιχειώδεις δομές της συγγένειας* (1969 [1949]), *Η άγρια σκέψη* (1966 [1962]· βλ. Κεφάλαιο 15), οι τέσσερις τόμοι των *Μυθολογιών* (1966-71) και το πιο προσωπικό και μελαγχολικό *Θλιβεροί τροπικοί* (1976 [1955]), το οποίο αποτελεί ένα είδος ταξιδιωτικής αφήγησης.

Η άποψη του Lévi-Strauss για την καθολικότητα των αφηρημένων μοντέλων σκέψης και ταξινόμησης δέχτηκε τη σφοδρή κριτική των ανθρωπολόγων που έδιναν έμφαση στα εμπειρικά δεδομένα, και οι οποίοι παρατήρησαν ότι τα θεωρητικά σχήματα του γάλλου ανθρωπολόγου δεν επαληθεύονταν από τα εθνογραφικά στοιχεία. Παρ' όλ' αυτά, ο Lévi-Strauss είναι ο πιο σημαντικός ανθρωπολόγος της περιόδου που ξεκινά μετά τους Malinowski και Radcliffe-Brown – όχι μόνο στη Γαλλία και τις άλλες λατινόφωνες χώρες, αλλά και στον αγγλοσαξονικό κόσμο. Πρέπει, βεβαίως, να σημειωθεί ότι το σχέδιό του, όπως και εκείνο του Bateson, διαφοροποιείται από το πρόγραμμα πολλών άλλων ανθρωπολόγων, γιατί, αντί να προσπαθήσει να ανακαλύψει τον τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας ή τι κάνει τους ανθρώπους να ενεργούν έτσι και όχι αλλιώς, έθεσε ως στόχο του τη διατύπωση των αρχών λειτουργίας του νου. Αυτό είχε ως συνέπεια να βλέπει την ορολογία της συγγένειας όχι ως αποτέλεσμα της κοινωνικής οργάνωσης, αλλά ως το τελικό προϊόν των καθολικών δομών του νου.

ανθρωπολόγου, υποστήριξε ότι το μοντέλο του τελευταίου ίσχυε μόνο σε κοινωνίες με ένα αυστηρό υποχρεωτικό πλαίσιο σε ό,τι αφορά τη σύναψη γάμων. Βέβαια, η διάκριση ανάμεσα σε υποχρεωτικά και προτιμητικά συστήματα (που πρότεινε ο ίδιος ο Needham) δεν αναλύθηκε από τον

Lévi-Strauss στις *Στοιχειώδεις δομές της συγγένειας* (Needham 1962). Ο γάλλος ανθρωπολόγος απέρριψε την άποψη αυτή, δηλώνοντας ότι έβλεπε το άτομο συγγένειας ως μια καθολική στοιχειώδη δομή, ότι η θεωρία του για την ανταλλαγή των γυναικών ίσχυε για όλες τις μονογραμμικές κοινωνίες και ότι η διάκριση μεταξύ υποχρεωτικών και προτιμητικών συστημάτων δεν είχε κανένα απολύτως νόημα. Στην πράξη, ισχυρίστηκε ο Lévi-Strauss, τα υποχρεωτικά συστήματα είναι προτιμητικά, ενώ στη θεωρία ισχύει το αντίστροφο. Οι κανόνες, λοιπόν, υπάρχουν, αλλά στην πράξη δεν ακολουθούνται ποτέ.

Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να διακρίνουμε ανάμεσα στις κατηγορίες των ατόμων που κάποιος μπορεί να παντρευτεί ή όχι (όπως ορίζουν οι κανόνες της εξωγαμίας) και τις πολιτισμικές προτιμήσεις σχετικά με το ποιον είναι ωφέλιμο να παντρευτεί. Τα άτομα μπορεί να αντιλαμβάνονται τις πρακτικές για τη σύναψη των γάμων ως υποχρεωτικό πλαίσιο, εφόσον είναι οι γονείς τους εκείνοι που τους ρυθμίζουν, αλλά στο επίπεδο της κοινωνίας θα ήταν λάθος να χρησιμοποιήσουμε το μοντέλο αυτό ως περιγραφή των γενικότερων πρακτικών. Αυτό που ο Lévi-Strauss αποκαλεί υποχρεωτικούς κανόνες αναφέρεται στις εννοιολογικές κατηγορίες τις οποίες χρησιμοποιούν τα μέλη μιας κοινωνίας· η διάκριση του Needham ανάμεσα σε υποχρεωτικά και προτιμητικά συστήματα μας επιτρέπει να αντιδιαστείλουμε τις κατηγορίες αυτές από τις στρατηγικές που τα δρώντα υποκείμενα ακολουθούν για να πετύχουν συγκεκριμένους και πολιτισμικά προσδιορισμένους στόχους.

Ακόμα και η τέλεια γνώση των κατηγοριών και των κανόνων δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε πώς ακριβώς θα δράσουν οι άνθρωποι. Ας θυμηθούμε εδώ τη διάκριση που κάνει ο Firth ανάμεσα στην κοινωνική δομή και την κοινωνική οργάνωση. Άλλο οι κανόνες και άλλο η εφαρμογή τους.

Ως επί το πλείστον, τα σχετικά με τη συγγένεια φαινόμενα μπορούν να ερμηνευτούν από την άποψη των επιγαμιών αλλά και από την άποψη της καταγωγής. Τόσο οι συμμαχίες όσο και η καταγωγή αποτελούν πτυχές κάθε συστήματος συγγένειας, αν και, όπως έχει παρατηρήσει ο Kuper (1988), οι μεν θεωρητικοί της καταγωγής έχουν κυρίως ασχοληθεί με κοινωνίες στις οποίες οι εκ πατρός ομάδες γραμμικής καταγωγής παίζουν σημαντικό ρόλο στην οργάνωσή τους, οι δε θεωρητικοί των επιγαμιών έχουν μελετήσει κοινωνίες, στις οποίες η σύναψη συμμαχιών μεταξύ των συγγενικών ομάδων είναι αποφασιστικής σημασίας. Παρ' όλ' αυτά, είναι πιθανό να εντοπίσουμε διασταυρούμενες επιγαμίες σε κοινω-

νίες που συνήθως αναλύουμε από την άποψη της καταγωγής των κοινωνικών ομάδων.

Συγγένεια, φύση και πολιτισμός

Σε πολλές σύγχρονες κοινωνίες, συνηθίζεται να σκεφτόμαστε τη συγγένεια από την άποψη της βιολογίας. Οι Ευρωπαίοι, γενικότερα, αισθάνονται ότι είναι πιο στενά δεμένοι με τα αδέρφια τους παρά με τα πρώτα ή τα δεύτερα ξαδέρφια τους. Η ταξινομική συγγένεια φαίνεται να απουσιάζει περισσότερο ή λιγότερο από τις κοινωνίες αυτές. Ωστόσο, φαίνεται ότι ακόμα και αυτές έχουν όρους συγγένειας που προκύπτουν μάλλον από την κοινωνική οργάνωση παρά από την εξ αίματος συγγένεια. Στους Yanomamö, όλες οι γυναίκες στην ομάδα πατρογραμμικής καταγωγής θεωρούνται «αδελφές του πατέρα» και όλοι οι άντρες στην ομάδα γραμμικής καταγωγής της μητέρας θεωρούνται «αδελφοί της μητέρας». Στο επίπεδο της γενιάς των γονέων, υπάρχουν για ένα άτομο δύο ειδών άντρες και δύο ειδών γυναίκες: οι πατέρες και οι αδελφοί της μητέρας, από τη μια, και οι μητέρες και οι αδελφές του πατέρα, από την άλλη. Στους Kariera και σε ορισμένες ακόμα φυλές της Αυστραλίας, όλα τα μέλη του ημιφυλίου της ίδιας γενιάς και του ίδιου φύλου αναφέρονται με τον ίδιο συγγενικό όρο. Όλα τα «αδέρφια» είναι αδέρφια για κάθε σχεδόν περίπτωση, ακόμα κι αν δεν έχουν κοινή εξ αίματος καταγωγή.

Στη συγγενική ορολογία των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, κάποιοι εξ αγχιστείας συγγενείς ονομάζονται «θείοι» και «θείες», κυρίως εκείνοι ή εκείνες που έχουν παντρευτεί αδέρφια των γονέων μας. Επιπλέον, σε πολλές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες δεν υπάρχει καμιά διαφορά ορολογίας ανάμεσα στους εξ αίματος και τους εξ αγχιστείας θείους και θείες. Οι όροι κουνιάδος και κουνιάδα μπορεί να αναφέρονται σε δύο διαφορετικά είδη συγγενών. Ο κουνιάδος είναι ο αδελφός της συζύγου ενός ατόμου, ενώ ο άντρας της αδελφής κάποιου ονομάζεται γαμπρός. Από την άποψη αυτή, συγγενής δεν θεωρείται μόνο ο εξ αίματος αλλά και ο εξ αγχιστείας, ο οποίος είναι προϊόν των κοινωνικών σχέσεων. Κι αυτό εν μέρει γίνεται για να διευκολυνθεί η εκτέλεση κάποιων καθηκόντων και για να δημιουργηθεί τάξη σε έναν κατά τα άλλα χαοτικό κοινωνικό κόσμο.

Επιχειρηματολογώντας εναντίον όλων όσοι δίνουν έμφαση στα βιολογικά θεμέλια της συγγένειας, ο Needham (1962) και ο Schneider (1984)

έχουν υποστηρίξει ότι η συγγένεια είναι επινόηση που δεν συνδέεται υποχρεωτικά με το αίμα και τη βιολογία. Φτάνουν, μάλιστα, στο σημείο να πουν ότι πρόκειται για επινόηση των ίδιων των ανθρωπολόγων. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, τα συστήματα συγγένειας, όπως φάνηκε από τα παραδείγματα του κεφαλαίου αυτού, δεν προκύπτουν αυτόματα από τους δεσμούς αίματος των ανθρώπων. Όταν η καταγωγή είναι σημαντική γιατί δικαιολογεί τη διεκδίκηση της γης, είναι συνηθισμένο να χειραγωγούνται οι γενεαλογίες. Η Laura Bohannan (1952) έχει ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό σε μια μελέτη της για τη φυλή Τίν της Νιγηρίας, έναν αγροτικό λαό που είναι οργανωμένος σε τμηματικά πατρογραμμικά κλαν, και έχει στην κατοχή του συγκεκριμένα αγροτεμάχια. Στην κοινωνία αυτή, η δομή και η προέλευση των ομάδων γραμμικής καταγωγής πλαστογραφούνται συνειδητά προς όφελος των ανθρώπων που βρίσκονται εν ζωή. Η Anne Knudsen (1987, 1992), γράφοντας για τη συγγένεια, το θεσμό της βεντέτας και τη μαφία στην Κορσική, αποδεικνύει ότι από το σύνολο των εξαδέλφων (των πλαγίων αρρένων συγγενών) που κάποιος έχει, μόνο ένα μικρό τμήμα ενεργοποιείται κοινωνικά. Μόνο οι συγγενείς με τους οποίους κάποιος έχει κοινά συμφέροντα λογαριάζονται ως τέτοιοι. Συχνά, μάλιστα, οι πιο μακρινοί γενεαλογικά εξαδέλφοι γίνονται στην πράξη οι πιο κοντινοί. Ο Geertz (1988, σελ. 8) ερμηνεύει αυτά τα «γεγονότα» με πιο γενικό τρόπο, όταν αναφέρεται στο βορειοαφρικανικό μουλάρι «που μιλά πάντα για τον αδελφό της μητέρας του, το άλογο, και ποτέ για τον πατέρα του, το γαϊδούρι».

Παρά τη μεγάλη σημασία των αντιρρήσεων κατά της εξ αίματος συγγένειας, γεγονός είναι ότι σημαντικά είδη συγγένειας γίνονται καθολικώς αντιληπτά από την άποψη της βιολογικής καταγωγής, αν και άλλες μορφές της –ταξινομικές, εξ αγχιστείας, συμβολικές– μπορεί σε πάρα πολλές περιπτώσεις να είναι πιο σημαντικές.

Κάποιοι κοινοί παρανομαστές

Όπως έχουμε ήδη πει, υπάρχουν πολλοί και διάφοροι τρόποι επίλυσης των προβλημάτων που σχετίζονται με τη συγγένεια, αλλά όλες οι κοινωνίες έχουν έναν κοινό παρανομαστή: το ότι διαθέτουν κανόνες οι οποίοι ρυθμίζουν την αιμομιξία και την εξωγαμία. Σε όλες τις κοινωνίες, οι συμμαχίες συνάπτονται μεταξύ ατόμων ή ομάδων με κοινή καταγωγή, κι αυτό ανεξάρτητα από το αν είναι σημαντικές ή περιθωριακές. Όλες οι κοινο-

νίες φαίνεται ότι έχουν αναπτύξει ένα είδος οργάνωσης που επιτρέπει στη μητέρα και το παιδί να ζουν μαζί τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού (μια πιθανή εξαίρεση αποτελούν οι κοινωνίες με πολλά νηπιαγωγεία). Όλες οι κοινωνίες έχουν αναπτύξει λειτουργικούς αναπαραγωγικούς θεσμούς, καθώς επίσης και κανόνες που ρυθμίζουν τις κληρονομίες.

Επιπλέον, πολλές κοινωνίες έχουν δημιουργήσει διάφορες μορφές τοπικής οργάνωσης με πολιτικές, οικονομικές και άλλες πλευρές που βασίζονται στη συγγένεια. Στις κοινότητες αυτές, τόσο η θρησκεία όσο και οι κανόνες συμπεριφοράς στηρίζονται στο σεβασμό των προγόνων και των πνευμάτων τους (βλ. Κεφάλαιο 14). Οι σχέσεις εξουσίας εξαρτώνται συχνά από τη συγγένεια, η οποία αποτελεί το κυρίαρχο ιδίωμα όχι μόνο της κοινωνίας, αλλά και της ανθρώπινης ύπαρξης. Ποιος, λοιπόν, είναι ο ρόλος της συγγένειας σε κοινωνίες που δεν διαθέτουν συγκεντρωμένες συγγενικές ομάδες και κανόνες για τη σύναψη γάμων, ενώ απουσιάζει και η λατρεία των προγόνων;

Συγγένεια και γραφειοκρατία

Αναμφίβολα, οι μορφές κοινωνικής οργάνωσης που στηρίζονται στη συγγένεια συνεχίζουν να είναι σημαντικές για πολλές κοινωνίες, οι οποίες έχουν περάσει από διάφορα στάδια εκσυγχρονισμού, όπου οι κάτοικοί τους έχουν γίνει πολίτες και φορολογούμενοι, μισθωτοί και τηλεθεατές. Στα περισσότερα σύγχρονα κράτη, πολλές οικογενειακές δυναστείες ελέγχουν μεγάλους τομείς της οικονομίας ή και την πολιτική ζωή των χωρών τους, ενώ η γενεαλογία ενός ατόμου παραμένει σημαντική για την ταυτότητά του. Η πυρηνική οικογένεια παραμένει ένας σημαντικός θεσμός των σύγχρονων κοινωνιών, ενώ η συγγένεια παίζει ακόμα και σήμερα βασικό ρόλο στη σταδιοδρομία και την πολιτική ένταξη του ατόμου, στον τόπο της κατοικίας του και ούτω καθεξής.

Εκ πρώτης όψεως, πάντως, η καπιταλιστική αγορά εργασίας στηρίζεται στα τυπικώς ελεύθερα συμβόλαια και τα ατομικά επιτεύγματα των ανθρώπων – και όχι στις δεσμεύσεις που προκύπτουν από τη συγγένεια και τη δοτή ταυτότητα. Έχουμε, λοιπόν, την τάση να αντιμετωπίσουμε την κοινωνική οργάνωση τη βασιζόμενη στη συγγένεια ως κάτι που έρχεται σε αντίθεση ή και απειλεί τη γραφειοκρατία, η οποία χαρακτηρίζει τόσο την αγορά εργασίας όσο και το πολιτικό σύστημα των σύγχρονων κοινωνιών. Η κοινωνική οργάνωση που θεμελιώνεται στη συγγένεια χα-

ρακτηρίζεται από την αφοσίωση σε συγκεκριμένα πρόσωπα, ενώ η γραφειοκρατία, θεωρητικά τουλάχιστον, εδράζεται σε αφηρημένες αρχές, όπως είναι ο νόμος και οι συμβατικές υποχρεώσεις. Οι συγγενείς μπορεί να είναι υποχρεωμένοι να βοηθούν ο ένας τον άλλον, ενώ οι γραφειοκράτες ακολουθούν πανομοιότυπες διαδικασίες και αρχές, ανεξάρτητα από τα επιμέρους ζητήματα. Σύμφωνα με την ιδεολογία της συγγένειας, είναι σωστό να αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους ανάλογα με το ποιο είναι, ενώ, σύμφωνα με τη γραφειοκρατική αντίληψη, βάσει των ίδιων κανόνων και κανονισμών. Όταν ένα άτομο ανώτερης κοινωνικής θέσης παίρνει στη δούλεψή του κάποιον από τους συγγενείς του, ορισμένοι αποκαλούν την πρακτική αυτή νεποτισμό (κατά κυριολεξία, η πρακτική που ευνοεί τους ανιψιούς), ο οποίος συνιστά μια «άδικη» αντιμετώπιση του κοινωνικού συνόλου, εξαιτίας της ύπαρξης συγγενικής σχέσης. Ωστόσο, σύμφωνα με τη λογική της συγγένειας, η άνιση αυτή μεταχείριση των ανθρώπων δεν αποτελεί αδικία αλλά ένδειξη αφοσίωσης και αλληλεγγύης. Οι δύο αυτές λογικές, που συνυπάρχουν σήμερα σε κάθε κοινωνία, δεν μπορούν να συμφιλιωθούν θεωρητικά, κι αυτό γιατί αντιπροσωπεύουν δύο αλληλοσυγκρουόμενες μορφές ηθικής συνείδησης.

Ο Μαξ Βέμπερ (1978 [1919]) ήταν ο πρώτος κοινωνικός στοχαστής που μελέτησε συστηματικά τις διαφορές της γραφειοκρατίας από την κοινωνική οργάνωση τη βασιζόμενη στη συγγένεια. Αφετηρία του υπήρξε η εκβιομηχάνιση της Ευρώπης, στο πλαίσιο της οποίας η σχέση της Βιομηχανικής Επανάστασης με την ανώνυμη γραφειοκρατική οργάνωση, τη θεμελιωμένη σε τυπικούς κανόνες και την εξασθένιση των συγγενικών δεσμών ήταν περισσότερο από σαφής. Αν και επέκρινε κάποιες πτυχές της γραφειοκρατίας (φοβόταν, όπως χαρακτηριστικά έλεγε, το «σιδερένιο κλουβί» της), ο Βέμπερ αντιμετώπιζε το είδος αυτό κοινωνικής οργάνωσης, που στηριζόταν, αφενός, σε κάποιες αφηρημένες αρχές ισότητας και, αφετέρου, σε μια σαφή διάκριση ανάμεσα στην προσωπική και την επαγγελματική ζωή του ατόμου, ως ένα σημαντικό βήμα προόδου έναντι των εξατομικευμένων αρχών του παρελθόντος. Ο Talcott Parsons, ο οποίος ανέπτυξε ακόμα περισσότερο τη θεωρία του Βέμπερ (1977), πίστευε ότι οι σύγχρονες κοινωνίες διέπονται από οικουμενικά χαρακτηριστικά και λαμβάνουν υπόψη τους τα επιτεύγματα των ατόμων, σε αντίθεση με τις «παραδοσιακές», οι οποίες είναι εξατομικευμένες και προσανατολισμένες στην απόδοση ρόλων και αξιωμάτων. Η διάκριση αυτή σημαίνει ότι η θέση ενός ατόμου και οι ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασής του σε μια σύγχρονη κοινωνία εξαρτώνται από τα επιτεύγματά

του και ότι η αρχή της ισότητας (ίσα πολιτικά δικαιώματα και ισότητα έναντι του νόμου) αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της εν λόγω κοινωνικής οργάνωσης. Σε μια παραδοσιακή κοινωνία, αντίθετα, η απόδοση τίτλων και αξιωμάτων, που πολύ συχνά συνδέονται με τη συγγένεια, παίζουν, κατά τον Parsons, πιο σημαντικό ρόλο· με άλλα λόγια, στην κοινωνία αυτή, έχει μικρότερη σημασία τι κάνει ένα άτομο από αυτό που πραγματικά είναι.

Αυτού του είδους οι διχοτομίες είναι σχεδόν πάντα απλουστευτικές. Πρώτον, δεν είναι καθόλου αλήθεια ότι δεν υφίστανται εξατομικευμένες αρχές στις σύγχρονες κοινωνίες. Δεύτερον, η ανθρωπολογική έρευνα έχει δείξει ότι υπάρχουν πολλές «παραδοσιακές» κοινωνίες που ενδιαφέρονται για τα ατομικά επιτεύγματα των μελών τους, τα οποία πολλές φορές θεωρούνται πιο σημαντικά από την ιδιότητα μέλους σε μια ομάδα γραμμικής καταγωγής. Αυτό, για παράδειγμα, συμβαίνει σε πολλές φυλές τροφοσυλλεκτών και κυνηγών, καθώς και σε λαούς των υψιπέδων της Νέας Γουινέας. Επιπλέον, ο όρος «παραδοσιακή κοινωνία» είναι απόλυτα ανακριβής, μια και περιγράφει διαφορετικές μεταξύ τους κοινωνίες – από ένα χωριό των Quechua στις Άνδεις μέχρι την Κινεζική Αυτοκρατορία.

Από την άλλη πλευρά, οι διχοτομίες αυτές μπορεί, ως έννοιες, να αποδειχτούν εξαιρετικά χρήσιμες και, υπό τον όρο ότι δεν θα τις συγχέουμε με τις περιγραφές μιας εμπειρικής πραγματικότητας, είναι δυνατό να μας βοηθήσουν στη διαδικασία οργάνωσης των γεγονότων. Δεν πρέπει, άλλωστε, να ξεχνάμε ότι πρόκειται για ιδεότυπους (ο όρος ανήκει στον ίδιο τον Βέμπερ), για αφηρημένα, δηλαδή, μοντέλα που δεν συναντώνται ποτέ στην καθαρή τους μορφή «εκεί έξω».

Η σχέση της γραφειοκρατίας με την κοινωνική οργάνωση που στηρίζεται στη συγγένεια πρέπει να ανιχνεύεται πάντοτε σε ένα εμπειρικό πλαίσιο. Μόνο έτσι θα αντιληφθούμε ότι πολύ συχνά οι δύο αυτές αρχές συνυπάρχουν και ότι στην πράξη δεν αλληλοαποκλείονται. Ένα άτομο μπορεί να υποστηρίζει σε διαφορετικές καταστάσεις άλλοτε τα ιδεώδη της τυπικής δικαιοσύνης και άλλοτε τη συγγενική αλληλεγγύη.

Μεταφορική συγγένεια

Η μελέτη των γραφειοκρατικών οργανώσεων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εισαγωγή καθολικών αρχών (τυπικών κανόνων, συμβολαίων κτλ.) δεν σηματοδοτεί απαραίτητως την κατάργηση των εξατομικευμένων αρχών· τα δύο αυτά σύνολα συνυπάρχουν, όπως στην περίπτωση του ατομικισμού, ο οποίος δεν εκτόπισε την οικογένεια, παρά το γεγονός ότι κάποιοι άλλοι θεσμοί ανέλαβαν πολλές από τις λειτουργίες της. Ας δούμε, λοιπόν, τώρα αν αυτή η μορφή αντίληψης της συγγένειας έχει επιβιώσει με λιγότερο εμφανείς τρόπους στο πλαίσιο των συγχρόνων κοινωνιών.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, λόγω της εκβιομηχάνισης των κοινωνιών αυτών και της ενσωμάτωσης μεγάλων και ετερογενών πληθυσμών στα έθνη-κράτη, η κοινωνική οργάνωση, που στηριζόταν στις ομάδες γραμμικής καταγωγής και τα κλαν, κατέστη αναχρονιστική και μη διατηρήσιμη. Στις κοινωνίες αυτές, το κάθε άτομο εξαρτάται από ένα μεγάλο αριθμό άλλων ατόμων, με τα οποία δεν έχει κάποια συγγενική σχέση. Αυτό σημαίνει ότι είναι απολύτως υπεύθυνο για τη ζωή του και ότι δεν μπορεί να στηριχτεί σε κάποια συγγενική ομάδα. Η κοινωνική κινητικότητα είναι υψηλή, ενώ το συμβόλαιο εργασίας έχει αντικαταστήσει τη γη του κλαν και το οικογενειακό εμπόριο. Η βασισμένη στην ελεύθερη επιλογή ιδεολογία του γάμου έχει αντικαταστήσει την αντίληψη ότι οι γάμοι πρέπει να συνάπτονται ανάμεσα στις ομάδες γραμμικής καταγωγής. Η εγχρήματη οικονομία και η ιδεολογία της γενικευμένης μισθωτής εργασίας έχει μετατρέψει τα ζητήματα της επιβίωσης και της κατοικίας από συλλογικά σε ατομικά.

Αυτό θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο εύκολο συμπέρασμα ότι η συγγένεια έπαψε να είναι σημαντική. Η αλήθεια, ωστόσο, είναι ότι, παρά τις ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές, διατηρεί τη μεγάλη συμβολική σημασία της και τον οργανωτικό δυναμισμό της. Κι αυτό γιατί, στις περισσότερες γνωστές κοινωνίες, προσφέρει στον άνθρωπο ασφάλεια, ταυτότητα και την αίσθηση ότι ανήκει κάπου. Είναι, βέβαια, προφανές ότι στα πεδία αυτά η συγγένεια έχει εν μέρει υποκατασταθεί από ιδεολογίες μεταφορικής συγγένειας, όπως είναι, για παράδειγμα, ο εθνικισμός. Ο τελευταίος παρουσιάζει το έθνος ως μια μεγάλη συγγενική ομάδα. Όπως και οι ιδεολογίες για την ομάδα γραμμικής καταγωγής, τονίζει την αντίθεση ανάμεσα στο «εμείς» και το «αυτοί» και, παρά το γεγονός ότι είναι εσωτερικά εξισωτικός και καθολικός, σε σχέση με τα άλλα έθνη ευνοεί

την εξατομίκευση (βλ. Κεφάλαιο 18). Το έθνος μπορεί επίσης να λειτουργεί σε ορισμένα δικαιοδοτικά πλαίσια ως μια de facto ομάδα γραμμικής καταγωγής. Αν ένα άτομο πεθάνει χωρίς κληρονόμους, το κράτος παίρνει την περιουσία του. Σε ορισμένες, μάλιστα, περιπτώσεις, το κράτος αναλαμβάνει και την επιμέλεια των παιδιών του.

Μια βασική διαφορά ανάμεσα στον εθνικισμό και την πραγματική ιδεολογία της συγγένειας είναι το γεγονός ότι το έθνος περιλαμβάνει πολλά άτομα που δεν θα συναντηθούν ποτέ σε προσωπικό επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο, προωθεί μια ανώνυμη κοινότητα ανθρώπων που δεν γνωρίζονται μεταξύ τους. Αν θέλουμε να κάνουμε μια ιδεοτυπική διάκριση ανάμεσα σε μικρές και σε μεγάλες κοινωνίες, θα λέγαμε ότι, αν σημαντικές πτυχές της ύπαρξης ενός ατόμου εξαρτώνται από ανθρώπους τους οποίους αυτό δεν γνωρίζει, τότε ανήκει, από πολλές απόψεις, σε ένα μεγάλης κλίμακας κοινωνικό σύστημα.

Η συγγένεια στην ανθρωπολογία σήμερα

Μεταφορικά ή όχι (και ανεξάρτητα από το αν η διάκριση αυτή συνιστά πραγματική διαφορά), η συγγένεια αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητήματα της ανθρωπολογίας. Στο πραγματικά έξοχο βιβλίο του για την ανθρωπολογία της συγγένειας, ο Holy (1996) θυμίζει στους αναγνώστες του ότι δεν συμφωνούν όλοι οι ανθρωπολόγοι σχετικά με το ζήτημα της καθολικότητας της συγγένειας. Ωστόσο, από την εποχή του Morgan και του Maine, πολλοί ερευνητές αντιμετωπίζουν τη συγγένεια ως καθολικό χαρακτηριστικό των ανθρώπινων κοινωνιών. Η άποψη αυτή, υποστηρίζει ο Holy, στηρίζεται σε τρεις υποθέσεις: (1) «Η συγγένεια αποτελεί ένα από τα θεσμικά εκείνα πεδία που εκλαμβάνονται ως καθολικά και βασικά στοιχεία κάθε κοινωνίας» (Holy 1996, σελ. 151). Οι άλλοι, προσθέτει, δεν είναι μόνο ένα οικονομικό και πολιτικό σύστημα αλλά και ένα σύστημα πεποιθήσεων. (2) «Η συγγένεια αφορά την αναπαραγωγή των ανθρώπων και τις σχέσεις τους που είναι επακόλουθα της αναπαραγωγής» (σελ. 152). Και (3) «Κάθε κοινωνία χρησιμοποιεί για διάφορους σκοπούς τις γενεαλογικές σχέσεις που υποθέτει ότι υπάρχουν μεταξύ των ανθρώπων» (σελ. 153.) Στη συνέχεια, ο Holy προσπαθεί να αποδείξει ότι και οι τρεις αυτές υποθέσεις είναι δυνατόν να αμφισβητηθούν: ο βαθμός και το είδος της θεσμικής διαφοροποίησης ποικίλλει από κοινωνία σε κοινωνία· η αναπαραγωγή και η εξ αίματος συγγένεια είναι φο-

ρείς ποικίλων νοημάτων και έχουν πολλές συνέπειες σε κοινωνικό επίπεδο· αλλά οι τρόποι και η έκταση στην οποία ανιχνεύονται οι γενεαλογικές συνδέσεις ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό. Σημαντικές διαφορές μεταξύ των εννοιών του προσώπου και της συγγένειας μπορούν να συγκαλυφθούν από την εμμονή στην κυρίαρχη σημασία της τελευταίας, ανεξάρτητα από το αν είναι εξ αίματος ή όχι.

Όπως και να έχουν τα πράγματα, στις περισσότερες κοινωνίες η συγγένεια, παρά τις σημαντικές διαφορές, βρίσκεται στο επίκεντρο της ανθρωπολογικής έρευνας, ακόμα και όταν μελετάμε τις σύγχρονες κοινωνίες, στο πλαίσιο των οποίων η σημασία της για την κοινωνική θεωρία έχει πιθανώς υποτιμηθεί. Γι' αυτό και οι σπουδές σχετικά με τη συγγένεια είναι εύλογο να αποτελούν το πεδίο σύγκρουσης ανάμεσα στους υποστηρικτές ενός βιολογικού ντετερμινισμού, από τη μια, και τους υπέρμαχους της πολιτισμικής ανάλυσης, από την άλλη. Όποιος και να είναι ο βαθμός συμπληρωματικότητας μεταξύ της βιολογικής ή εξελικτικής άποψης για τον άνθρωπο και της άποψης που δίνει προτεραιότητα στην κοινωνική κατασκευή (προσωπικά, πιστεύω ότι το στοιχείο αυτό είναι μεζόνος σημασίας), οι αναλύσεις της συγγένειας έχουν αποδειχτεί εξαιρετικά ευπροσάρμοστες σε ό,τι αφορά την ενσωμάτωση των απόψεων αυτών. Λίγα ζητήματα στην ανθρωπολογία έχουν προκαλέσει πιο έντονες διαμάχες από όσες το θέμα της σχέσης του βιολογικού και του κοινωνικού στο πεδίο της συγγένειας.

Συγγένεια και φύλο

Για να κλείσουμε τα δύο αυτά κεφάλαια για τη συγγένεια και το γάμο, πρέπει να εξετάσουμε, έστω και συνοπτικά, τη σχέση της συγγένειας με το φύλο. Στο αποκορύφωμα της «συγγενολογίας» κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, οι ανθρωπολόγοι, με ελάχιστες σημαντικές εξαιρέσεις, δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον για το φύλο ως διαφοροποιούσα αρχή. Διαβάζοντας σήμερα τα βιβλία των Boas, Kroeber, Malinowski, Radcliffe-Brown, Evans-Pritchard και Fortes, εκπλησσομάστε από την απουσία αναλύσεων σχετικά με το φύλο και την κοινωνική και πολιτισμική παραγωγή των φυλετικών διαφορών. Στις μελέτες για τη συγγένεια, η αρρενοκρατική άποψη θεωρείται δεδομένη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι γυναίκες έχουν τη δική τους θέση σε αυτές τις μελέτες· μερικές φορές παρουσιάζονται ως σύζυγοι, μητέρες και αδελφές, αλλά σπάνια ως ανε-

ξάρτητα δρώντα υποκείμενα. Εμφανίζονται περισσότερο ως περιουσιακά στοιχεία που η κοινωνία (δηλ., οι άντρες) ελέγχουν· ανταλλάσσονται μεταξύ των διαφόρων ομάδων, παντρεύονται, κατηγορούνται για μαγεία και ούτω καθεξής. Επιπροσθέτως, οι κλασικές ανθρωπολογικές μελέτες για τη συγγένεια σπάνια διερεύνησαν τους τρόπους με τους οποίους συγκεκριμένα συστήματα συγγένειας δημιουργούν συγκεκριμένα είδη σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων –ποια ιδεολογία νομιμοποιεί την εξουσία των αντρών πάνω στις γυναίκες– ή και ανέλυσαν το απόλυτα προφανές γεγονός ότι μια συγγενική σχέση είναι συχνά και μια σχέση μεταξύ δύο φύλων.

Στις μέρες μας, υπάρχει ολοένα και μεγαλύτερη βιβλιογραφία που προσπαθεί να δει την κοινωνική ζωή από έμφυλα ουδέτερη ή ακόμα και από καθαρά γυναικεία οπτική γωνία. Από τη δεκαετία του 1970 και μετά, δημοσιεύτηκαν πολλές και σημαντικές μελέτες για τη θεμελιώδη σημασία του φύλου ως οργανωτικής αρχής της κοινωνίας και του πολιτισμού. Ορισμένες από τις μελέτες αυτές θα συζητηθούν στο επόμενο κεφάλαιο. Ωστόσο, ελάχιστα είναι τα έργα που συνδέονται με την ανάλυση της συγγένειας (βλ. Collier και Yanagisako 1987· Howell και Melhuus 1993· Carsten 1997). Γιατί, αν ο Lévi-Strauss έχει δίκιο όταν λέει ότι η σχέση αδελφής-αδελφού είναι θεμελιώδης για την κοινωνική παραγωγή της συγγένειας, το γεγονός ότι η συγγενική σχέση είναι και σχέση μεταξύ των δύο φύλων δεν μπορεί να μην παρουσιάζει ενδιαφέρον. Τα δύο κεφάλαια που ακολουθούν ασχολούνται, ξεκινώντας από το φύλο, με διάφορα είδη κριτηρίων, τα οποία χρησιμοποιούνται για να ταξινομήσουν τους ανθρώπους σε αλληλοαποκλειόμενες κατηγορίες, που τις πιο πολλές φορές συνεπάγονται και μεγάλες ανισότητες.

Υποδείξεις για περαιτέρω μελέτη

Adam Kuper: *The Invention of Primitive Society: Transformations of an Illusion*, Κεφάλαια 10-11. Λονδίνο: Routledge 1988.

Edmund Leach: *Levi-Strauss*, Κεφάλαιο 6. Γλασκόβη: Fontana 1970.

Rodney Needham [Επιμ.]: *Rethinking Kinship and Marriage*. Λονδίνο: Tavistock 1971.